

Морфологічний аспект медичної професійної мови

Морфологія

Іменник

Прикметник

Числівник

Займенник

Дієслово

Особливості використання іменників у професійному мовленні

- Слід віддавати перевагу абстрактним, неемоційним, однозначним іменникам книжного походження: *довідка, біографія, інгредієнт, лабораторія, об'єктивність, варіант*;
- Іменники на позначення статусу, професії, посади, звання писати в чоловічому роді: *викладачка анатомії – викладач анатомії*.

(Н. : старший інспектор комісії записав, але Доцент кафедри біології Іваненко Лідія Петрівна зазначила, що...)

- Збірні іменники, що позначають сукупність однакових або подібних понять, істот, тварин, предметів треба замінити іменниками у формі множини: *студентство – студенти, професура – професори, дітвора – діти, птаство – птахи*.
- Варто враховувати, що в українській мові відмінюються тільки чоловічі прізвища на **-о, -ук, -чук, -ик, -ак, -як** та ін.: Шевченку (Тарасу Григоровичу), Подоляка (Миколи Григоровича), Кухарчуком (Леонідом Олександровичем). Відповідні жіночі прізвища не відмінюються: Шевченко Тамарі Іванівні, Подоляк Надії Олексіївні, Кухарчук Оленою Петрівною.

- ▶ Указуючи рік, іменник слід узгоджувати із числівником, займенником чи прикметником не в М. відмінку з прийменником у (в), а і Р. відмінку без прийменника: *2010 року, цього року, наступного року. Але: у четвер, у неділю, у грудні, у липні (без слова місяці).*
- ▶ Для іменників чоловічого роду II відміни у 3. відмінку однини характерним є нульове закінчення: *видав наказ, узяв олівець, підписав лікарняний лист.*
- ▶ Кількісний іменник раз у сполученні з числівником та іменником половина має форму рази: *Продуктивність підприємства збільшилась у три з половиною рази.* Якщо дробовий числівник виражений десятковим дробом, то маємо форму раз у Р. відмінку. *Продуктивність підприємства збільшилась у три й п'ять десятих рази.*

Закінчення іменників чоловічого роду у родовому відмінку однини залежно від їх значення

-а – тверда та мішана групи
-я – м'яка група

1. Назви осіб, власні імена та прізвища: *робітника, студента, пацієнта, лікаря, Андрія, Шевченка*; також назви персоніфікованих предметів та явищ: *Ліса, Вітра, Мороза, Тумана, Града*.
2. Назви тварин і дерев: *бобра, вовка, коня, пса, горіха, дуба, евкаліпта, ясена, явора*.
3. Назви чітких предметів, речей: *замка, малюнка, ножка, піджака, плаща*.

-у – тверда та мішана групи
-ю – м'яка група

1. Іменники на позначення речовини, маси, матеріалу: *азоту, борищу, водню, гасу, квасу, льоду, сиру, інсуліну, спирту, кисню* (але: *хліба, вівса*).
2. Назви, що означають збірні поняття: *ансамблю, гаю, атласу, батальйону, вишняку, гурту, загалу, капіталу, колективу, лісу, парку, полку, реманенту, тексту, рою, саду, сушняку, товару, тому, хору*.
3. Назви рослин, кущів, плодових дерев: *барвінку, бузку, буркуну, гороху, звіробою, молочаю, очерету, чагарнику, щавлю, ячменю; ренклоду, макінтошу*.

- ▶ 4. Назви населених пунктів: *Берліна, Відня, Житомира, Києва, Лондона, Луцька, Львова, Миргорода, Парижа, Ізмаїла, Харкова.*
- ▶ 5. Інші географічні назви з наголосом у Р. відмінку на кінцевому складі, а також із суфіксами присвійності **-ов, -ев (-єв), -ин (-їн)**: *Дінця, Псла, Дністра, Іртиша, Орла, Дніпра, Пскова, Тетерева, Пірятина.*
- ▶ 6. Назви мір довжини, ваги, площі, часу, одиниць енергії, напруги та ін.: *метра, грама, карата, літра, центнера, відсотка, гектара, місяця, тижня (але: віку, року), джоуля, вольта, гала, люкса; назви місяців і днів тижня: жовтня, листопада, вівторка; назви грошових одиниць: гроша, долара, червінця, фунта стерлінгів, карбованця; числові назви: мільйона, десятка.*

- ▶ 4. Іменники у другій частині складених топонімів: *Зеленого Гаю, Красного Лиману, Кривого Рогу, Червоного Ставу, Широкого Яру.*
- ▶ 5. Назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: *вокзалу, танку, даху, заводу, залу, замку, каналу, метрополітену, коридору, магазину, мезоніну, молу, палацу, поверху, сараю, тину, шинку (але з наголосом на закінченні: бліндажа, гаража, млина, хліва).*
- ▶ 6. Назви установ, закладів, організацій та їх підрозділів: *інституту, клубу, кооперативу, технікуму, комітету, штабу, театру, факультету, деканату, відділу.*
- ▶ 7. Назви явищ природи: *вітру, вогню, граду, жару, землетрусу, морозу, холоду, інею, снігопаду.*

- ▶ 7. Назви машин та їх деталей: *автомобіля, комбайна, трактора, дизеля, мотора, поршня.*
- ▶ 8. Терміни іншомовного походження, що означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частини: *карниза, еркера, портика, картуша; атома, катода, конуса, радіуса, ромба, сегмента, сектора, синуса, скальпеля, шприца тощо, а також українські суфіксальні слова-терміни: відмінка, додатка, займенника, трикутника, чисельника, числівника (але: виду, роду, складу, способу).*

- ▶ 8. Назви почуттів: *болю, гніву, жалю, страху.*
- ▶ 9. Іменники на позначення місця, простору: *абзацу, байраку, краю, лиману, луку, майдану,*
- ▶ 10. Терміни іншомовного походження (хімічні або фізичні процеси): *аналізу, імпульсу, синтезу, досліджу, ферменту, літературознавчі терміни: альманаху, епосу, жанру, журналу, міфу, нарису, образу, памфлету, роману, стилю, сюжету, фейлетону.*
- ▶ 11. Назви ігор і танців: *альпінізму, баскетболу, бобслею, боксу, волейболу, картингу, слалому, тенісу, футболу, хокею; вальсу, галопу, менуету, полонезу, танку, танцю (але: гопака, козачка).*

-
- ▶ 13. Складні безсуфіксні слова (крім назв істот): водогону, вододілу, живопису, родоводу, рукопису, суходолу, трубопроводу, телефону (але: пароплава, електровоза, телевізора).
 - ▶ 14. Більшість префіксальних іменників (крім назв істот): вибою, випадку, вислову, відбою, заробітку, затору, запису, опіку, побуту, поштовху, прибутку, прикладу, усміху.
 - ▶ 15. Назви річок (крім зазначених у п. 5 на **-а, -я**), озер, гір, островів, півостровів, країн, областей, регіонів і т. ін.: Амуру, Бугу, Гангу, Дону, Дунаю, Єнісею, Рейну, Сейму; Байкалу, Мічигану, Світязю; Алтаю, Ельбрусу, Паміру; Кіпру, Родосу, Криту, Алжиру, Єгипту, Китаю, Іраку, Казахстану, Донбасу, Ельзасу, Кавказу, Сибіру.

Примітка!

- ▶ **! Без зміни значення слова припускаються паралельні закінчення у таких іменниках: *стола й столу, плота й плоту, моста й мосту, паркана й паркану, полка й полку, двора й двору.***
- ▶ **Зміна закінчення впливає на значення слова у таких іменниках:**
- ▶ ***акта* (документ) – *акту* (дія)**
- ▶ ***Алжира* (місто) – *Алжиру* (країна)**
- ▶ ***алмаза* (окремий кристал; інструмент) – *алмазу* (мінерал)**
- ▶ ***апарата* (пристрій) – *апарату* (установа; сукупність органів)**
- ▶ ***бала* (одиниця виміру) – *балу* (танцювальний вечір)**

Кличний відмінок однини

- ▶ 1. **Закінчення -у мають:**
 - ▶ а) іменники твердої групи із суфіксами **-ик, -ок, -к (о)**: ударнику, синку, батьку;
 - ▶ б) іншомовні імена з основою на **г, к, х**: Людвігу, Джеку, Жаку, Фрідріху;
 - ▶ в) іменники мішаної групи з основою на шиплячий (крім **ж**): погоничу, слухачу, товаришу;
 - ▶ г) також іменники: діду, сину, тату.
- ▶ **Закінчення -ю** мають іменники м'якої групи: Віталію, вчителю, Грицю, краю, лікарю, місяцю, розмаю.
- ▶ **Закінчення -є мають:**
 - ▶ а) безсуфіксні іменники твердої групи: друже, мосте, орле, голубе, Петре, Степане, козаче, чумаче, соколе;
 - ▶ б) іменники м'якої групи із суфіксом **-ець**: женче (від жнець), кравче, молодче, хлопче, шевче (але: бійцю, знавцю);
 - ▶ в) іменники мішаної групи – власні назви з основою на шиплячий і загальні назви з основою на **р, ж**: Довбуше, маляре, тесляре, школяре, стороже;
 - ▶ г) географічні назви із суфіксами **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн)**: Харкове, Львове, Києве, Тамбове, Лоєве, Лебедине, Любліне.

Особливості використання прикметників у професійному мовленні

- ▶ Перевага надається прикметникам книжного походження: *автобіографічний, ідеальний, організаційний*. Треба уникати вживання прикметників із розмовної, зниженої лексики, із двозначним змістом, із суфіксами збільшеності, зменшеності й пестливого забарвлення, стягнених повних та усічених форм, замінюючи їх однозначними, неемоційними прикметниками або розгорнутими пояснювальними конструкціями з інших частин мови: *роботящий – працюючий, малюсінький – дуже малого розміру, рад – радий*.
- ▶ У використанні ступенів порівняння окремих якісних прикметників перевага надається аналітичним формам, які утворюються за допомогою прислівників *дуже, надто, більш, менш* та ін.: *дуже працюючий, надто великий, менш вдалий*.
- ▶ Складена форма вищого й найвищого ступенів порівняння утворюється за допомогою прислівників *більш, найбільш, менш, найменш* (слід уникати суфікса - **іш-**): *більш рішучий, найбільш доцільний, менш оптимальний, найменш продуктивний*.

-
- ▶ Уникають вживання присвійних прикметників, замінюючи їх іменниками або відповідними прикметниковими формами. Якщо потрібне точне означення, іменник-прізвище (посада, звання тощо) ставлять у Р. відмінку: *студентові досягнення – досягнення студента або студентські досягнення, Петренкові пропозиції – пропозиції Петренка.*
 - ▶ Але усталеним є вживання присвійних прикметників у термінологічних словосполученнях (*адамове яблуко, базедова хвороба, бертолетова сіль, кесарів розтин, рентгенівський апарат*), у крилатих висловах (*сізіфова праця, дамоклів меч*).
 - ▶ Уникають уживання прикметників, що походять від географічних назв, із додатковим іменником-поясненням: *білоцерківський житель – житель м. Біла Церква, брестська адреса – адреса в м. Брест.*
 - ▶ Прикметник узгоджується з іменником на означення певних професій, посад та звань жінок лише в чоловічому роді: *старший викладач, новий професор, досвідчений кардіолог, молодший лаборант.*

Відмінювання імен

I відміна

Відмінки	Тверда група	М'яка група
Н.	Олекса	Ілля Ієремія Надія Оріся Наталя
Р.	Олекси	Іллі Ієремії Надії Орісі Наталі
Д.	Олексі	Іллі Ієремії Надії Орісі Наталі
З.	Олексу	Іллю Ієремію Надію Орісю Наталю
О.	Олексою	Іллею Ієремією Надією Орісею Наталею
М.	(на) Олексі	...Іллі ...Ієремії ...Надії ...Орісі ...Наталі
Кл.	Олексо	Ілле Ієреміє Надіє Орісе Наталю

II відміна

Відмінки	Тверда група		М'яка група	Мішана група
Н.	Дмитро	Олег Лев	Андрій Ігор	Лукаш
Р.	Дмитра	Олега Лева, Льва	Андрія Ігоря	Лукаша
Д.	Дмитрові	Олегові Левові	Андрієві Ігореві	Лукашеві
	Дмитру	Олегу Львові	Андрію Ігорю	Лукашу
З.	Дмитра	Олега Лева, Льва	Андрія Ігоря	Лукаша
О.	Дмитром	Олегом Левом, Львом	Андрієм Ігорем	Лукашем
М.			Андрієві Ігореві	Лукашеві
Кл.			Андрію Ігоре	Лукаше
	(на) Дмитрові Олегові Левові, Львові			Лукашу
	Дмитре	Олеже Леве Олегу Льве		

III відміна

Н.	Любов	Нінель
Р.	Любові	Нінелі
Д.	Любові	Нінелі
З.	Любов	Нінель
О.	Любов'ю	Нінеллю
М.	(при) Любові	...Нінелі
Кл.	Любове	Нінеле

Особливості творення та відмінювання форм по батькові

- ▶ При творенні чоловічих імен по батькові вживається суфікс **-ович**, який додається до основи слова: *Васильович, Євгенович, Ігорович, Юрійович, Анатолійович, Гордійович*. Від імен *Лука, Ілля, Лев* – *Лукич, Ілліч, Львович*. Деякі імена по батькові мають рівнозначні паралельні форми: *Савич і Савович, Хомич і Хомович, Кузьмич і Кузьмович, Лукич і Лукович*.
- ▶ **Увага!** Імена по батькові від імен *Микола* та *Григорій* мають такі форми: *Миколайович, Миколаївна; Григорович, Григорівна*; іноді вживаються форми з розмовним відтінком: *Миколович, Миколівна; Григорійович, Григбріївна*.
- ▶ При творенні жіночих імен по батькові вживається суфікс **-івн(а)**, який додається до основи слова, від імен на *-й* – **-ївн(а)**: *Василівна, Савівна, Іллівна, Кузьмівна, Хомівна, Луківна, Юрїївна, Сергїївна*.

Особливості використання займенників у професійному мовленні

неправильно	правильно
Значна кількість учених взяла активну участь у секційних засіданнях. Їх виявилося багато.	У секційних засіданнях взяла участь значна кількість учених.

якщо можливе співвіднесення займенника з будь-яким із слів, однаково граматично вираженим:

неправильно	правильно
Лаборант Горобець В. О. внесла пропозицію. Головуючий з нею не погодився.	Головуючий (голова зборів) відхилив пропозицію лаборанта Горобець В. О.

неправильно	правильно
<p>Він своїми руками відремонтував свою бормашину.</p> <p>Головний лікар попросив присутніх прокоментувати свої пропозиції.</p>	<p>Він власноруч відремонтував особисту бормашину.</p> <p>Головний лікар запропонував присутнім прокоментувати їхні пропозиції.</p>
неправильно	правильно
<p>Моїм отриманим завданням було...</p>	<p>Я отримав завдання...</p> <p>Завдання, яке я отримав...</p>

Особливості використання числівників у професійному мовленні

неправильно	правильно
півлітра, половина літра	500 мл, п'ятсот грамів; 0,5 л
півсотні, половина сотні	50, п'ятдесят
пара	два, дві, двоє
десяток	десять
сотня	сто
півтора мільйонів	1 500 000, один мільйон п'ятсот тисяч
півтора тонн	150 т, сто п'ятдесят тонн
чверть літра	0,25 л, нуль цілих і двадцять п'ять сотих літра
чверть години	15 хв., п'ятнадцять хвилин

неправильно	правильно
Один проект розглянули 20.12.98, а другий – 20.01.99. Перший проект затвердили 05.12.97, а інший – 30.01.98. Першим оком бачу гірше, ніж іншим. Від одного боку річки до іншого всього 15 метрів.	Один проект розглянули 20.12.98, а інший – 20.01.99 (якщо їх більше двох). Перший проект затвердили 05.12.97, а другий - 30.01.98 (якщо їх лише два). Одним оком бачу гірше, ніж другим. Від одного боку річки до другого всього 15 м.
неправильно	правильно
Зустріч відбудеться пів на сьому (до сьомої) вечора За чверть до 10 ранку всі розійшлися. Збори завершилися в 13 дня. Початок засідання у 4 години.	Зустріч відбудеться о 18.30 (о 18 год. 30 хв.). О 9.45 (о 9 год. 45 хв.) усі розійшлися. Збори завершилися о 13.00 (о 13 год.). Початок засідання о 16.00 (о 16 год.).

Особливості використання дієслівних форм у професійному мовленні

неправильно	правильно
Виконавець повідомив би Вас завчасно, коли б... Підприємства змогли б виконати замовлення, якби...	Завчасне повідомлення виконавця було можливе лише за умов... Підприємства зможуть виконати замовлення, якщо...

неправильно	правильно
виступать говорить запроваджувать здійснювать наполягать	виступати говорити запроваджувати здійснювати наполягати

неправильно	правильно
<p>Головна увага ним приділяється..</p> <p>Рішення було достроково виконане нашою групою</p> <p>Випробування проводяться у запланованому режимі.</p>	<p>Головну увагу він приділив...</p> <p>Наша група достроково виконала рішення.</p> <p>Випробування проводять у запланованому режимі (або випробування проведено в запланованому режимі).</p>
неправильно	правильно
<p>давайте проголосуємо</p> <p>давайте побажаємо</p> <p>давайте почнемо</p> <p>давайте привітаємо нашу героїню</p>	<p>проголосуймо</p> <p>побажаймо</p> <p>є пропозиція почати або: пропоную почати</p> <p>прошу привітати нашу героїню</p> <p>або: вітання нашій героїні</p>

Особливості вживання прийменника

- ▶ Прийменник **по** в українській мові поєднується лише:
- ▶ а) у складних прислівниках з іншими частинами мови:
- ▶ з іменниками (*по можливості, по суті* та под.);
- ▶ з прикметниками (*по-господарськи, по-домашньому* та под.);
- ▶ із займенниками (*по-нашому, по-своєму* та под.);
- ▶ з числівниками (*по троє, один по одному, по-друге* та под.);

-
- ▶ б) з іменниками у М. відмінку і вживається:
 - ▶ зі значенням мети (*вирушили по матеріали, послали по інструктора*);
 - ▶ зі значенням місця чи напрямку, де відбувається дія (*пляма розповзлася по стелі, трансляція по телебаченню*);
 - ▶ зі значенням певних стосунків, взаємин (*товариш по партії, дядько по батькові*);
 - ▶ зі значенням місця поширення дії (*розпорядження по об'єднанню, чеканник по міді*);
 - ▶ зі значенням розподільності (*усі делегати отримали по подарунку, жінкам подарували по букету пролісків*);
 - ▶ у деяких словосполученнях (без зміни значення) паралельно з іншими прийменниками або без них (*по завершенні навчання – після завершення..., стріляти по мішені – ...у мішень, простувати по слідах – ... слідами, пересуватися по пустелі – ... пустелею*);

-
- ▶ в) з іменниками у 3. відмінку при вказуванні на предмет, місце, простір, що є межею поширення певної дії або ознаки (вантажівка загрузла по фари і ... до фар, резервуари були повні по краї і ... до країв);
 - ▶ г) з прикметниками (по зеленій поверхні, по дрібному насінню та под.);
 - ▶ г) з числівниками (по першим відвідувачам, отримали по 10 балів);
 - ▶ д) із займенниками (по їхньому будинку, по цьому місцю та под.).

В інших випадках треба використовувати прийменники на, за, з, із, до, для, від, під, у (в), як, через, щодо та ін.

▶ по предложению делегата	на пропозицію делегата
▶ по Вашему желанию	на Ваше бажання
▶ называть по имени	називати на ім'я
▶ проживать по улице...	мешкати на вулиці...
▶ концерт по заявкам	концерт на замовлення
▶ по требованию	на вимогу
▶ замечания по теме	зауваження на тему
▶ по местам (сели)	на місця (сіли)
▶ по обоим берегам	на обох берегах
▶ по первому зову	на перший заклик
▶ обратиться по адресу	звернутися на адресу (за адресою)

Російські словосполучення з прийменником в українською мовою передаються за допомогою прийменників на, до, з, за, про, при, як, о

▶ в адрес	на адресу
▶ в виду (иметь)	на увазі (мати)
▶ в деревню (поехать)	на село (поїхати)
▶ в должность (вступать)	на посаду (ставати)
▶ в защиту	на захист
▶ в знак уважения	на знак поваги
▶ в клочья (разорвать)	на шматки (розірвати)
▶ в нашу пользу	на нашу користь
▶ в неделю (70 грн.)	на тиждень (70 грн.)
▶ в пар (превратиться)	на пару (перетворитися)
▶ в рассрочку	на виплат
▶ в расход (списать)	на видаток (списати)

► Дякую за увагу!